

UDC 929:378:94(520)

PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF OKAWA SHUMEI

S. Kapranov

PhD (Philosophy), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

s_kapranov@yahoo.com

The article is devoted to the pedagogical activities of the Japanese scholar and philosopher Okawa Shumei (1886–1957), more known for his political activities and religiophilosophical views. The article consists of two parts according to the two periods of his university career. In the first period (1920–1932), Okawa lectured on colonial policy, colonial history and the situation in the East at the University of Takushoku. At the same time, since 1922, he was a member of the Institute of Social Education, also known as Daigakuryo, where first taught the history of civilization and the Japanese spirit studies, and later, the philosophy of life. In the second period (1938–1945) Okawa served as dean of the continental faculty of the University of Hosei. At the same time, he created an elite educational institution – the Institute of Foreign Languages of Showa, also known as Zuikoryo, where he lectured on colonial history and Islamic studies. He proved himself to be a talented teacher, able to establish and maintain a friendly relationship with students, enjoyed their authority and popularity, as well as a capable manager and organizer of the learning process. It should be noted that the field of knowledge that was most important for Okawa – the philosophy of religion – did not find application in his pedagogical activities. The same is true of other scholarly discipline important for him – indology, as well as of Confucianism, which was the basis of his own philosophy. The most controversial feature of Okawa's pedagogical activity was its inextricable link with politics, which gave grounds for accusations against him in post-war time. Nevertheless, at the end of the twentieth century his contribution to the development of intellectual potential of Japan has earned recognition.

Keywords: higher education in Japan, colonial studies, Islamic studies, Asianism, Ōkawa Shūmei

С. В. Капранов

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОКАВИ СЮМЕЯ

Вступ. Дослідники життя та творчості японського вченого й філософа Окави Сюмея (大川周明, 1886–1957)¹ здебільшого зосереджуються або на його релігійно-філософських поглядах, або, частіше, на його політичних поглядах та участі в революційних організаціях. Натомість педагогічна діяльність Окави значно менше цікавить дослідників – про неї згадують лише побіжно чи принагідно у зв'язку з політикою (наприклад: [Schneider 1999; Оцука 1999]), хоча вона становила важливу частину життя вченого: він тривалий час викладав у вищих навчальних закладах, у т. ч. елітарних, один із них сам і заснував. Саме як педагог він зробив значний внесок у розвиток японського ісламознавства (докладніше див.: [Капранов 2017]). Отже, діяльність Окави як викладача й організатора вищої освіти заслуговує на окрему увагу, зокрема в контексті проблеми розвитку та реалізації інтелектуального потенціалу Японії у ХХ ст. У цій статті ми пропонуємо розглянути педагогічну діяльність Окави Сюмея в цілому, визначити її характерні риси та особливості, а також виявити питання, які потребують подальшого вивчення. У хронологічному плані наше дослідження поділяється на два періоди (1920–1932 та 1938–1945 рр.), що й обумовило структуру статті.

Перший період: 1920–1932 рр. Свою педагогічну кар'єру Окава Сюмей розпочав 1920 р. У той час він очолював редакційний відділ Бюро східноазійських економічних досліджень (*Toa кейдзай цюсакоюку* 東亜經濟調査局; далі скорочено БСАЕД), що належало Південно-Маньчжурській залізничній компанії, відомій під назвою Мантецу (滿鉄). Її президент Гото Сімпей (後藤新平, 1857–1929) водночас обіймав посаду ректора в Університеті Такусюку; він і запропонував Окаві читати лекції в цьому виші [Оцука 1999, 81].

Університет Такусюку (*Такусюку дайгаку* 拓殖大学, дослівно “Колоніальний університет”) був заснований 1900 р. як школа Тайванської асоціації з метою підготовки кадрів для роботи на о. Тайвань, першій японській колонії. У період, який ми розглядаємо, це був престижний університет. Про його призначення свідчила сама назва – не дивно, що головну увагу в ньому приділяли вивченню мов, звичаїв та історії колоній [Schneider 1999, 3]. Цікаво, що в біографії Окави з матеріалів Токійського трибуналу йому приписане заснування цього вишу [Biography... 1946, 2]; це, звісно, помилка – насправді засновником Університету Такусюку був князь Кацура Таро (桂太郎, 1848–1913) [Takushoku University... 2015, 1, 4].

Отже, у квітні 1920 р.² Окава Сюмей був призначений на посаду професора Університету Такусюку, де читав лекції з колоніальної політики та історії колоніалізму, а з 1921 р. – ще й лекції із ситуації у країнах Сходу (*Тойо дзідзьо* 東洋事情) [Оцука 1999, 81]. Студії колоніальної політики як академічна дисципліна розвинулися в Японії на початку ХХ ст. На 1918 р. її викладали в більшості японських університетів [Schneider 1999, 1]. Окава, однак, до свого призначення цими питаннями майже не займався – єдиною його працею, дотичною до колоніальних студій, була книга “Сучасний стан національного руху в Індії та його походження” (*Індо-ні оке-ру кокумінтекі ундо-но гендзьо ойобі соно юрай*” 印度に於ける国民的運動の現状及び其の由来, 1916) [Окава 1916]. Попри це, він швидко розібрався в новій галузі й став у ній одним із чільних японських спеціалістів. Його цікавив насамперед колоніалізм у глобальному вимірі, а японським колоніям він приділяв мало уваги [Schneider 1999, 2]. Річ у тім, що на той час Окава вже був переконаним паназіатистом і головним своїм завданням вважав боротьбу проти західного панування в Азії (див.: [Капранов 2016]). Попри критичне ставлення, М. Шнайдер відзначає енциклопедизм Окави, його здатність аналізувати колоніалізм як складну цілісну систему, що включає політичні, економічні й культурні чинники [Schneider 1999, 10].

Свої лекції з історії колоніалізму Окава впорядкував пізніше – під час ув'язнення 1936–1937 рр. [Schneider 1999, 5]. Він видав їх під назвою “Історія європейських колоній Нового часу” (*Кінсей Йоронпа сьокумін сі*” 近世欧羅巴植民史) [Окава 1961–1974, V, 1–488, 491–865]. Перший том вийшов 1941 р., другий – по смерті автора. Матеріал у цій праці розташовано за метрополіями в такому порядку: Португалія, Іспанія, Голландія, Англія, Франція, Німеччина; певне, так само було і в лекціях.

Окава не лише здобув серед студентів авторитет, а й спромігся встановити з ними товариські стосунки. У березні 1921 р. університетська молодь, що надихалася паназійськими ідеями, об'єдналася під його проводом у “Товариство духу” (*Тамасій-но кай* 魂の会), тісно пов'язане з “Товариством залишенців” (*Юдзонся* 猶存社) – політичною організацією, до керівництва якої входив Окава³. Програма “Товариства духу” включала такі положення:

“1. Докладати зусиль, щоби високо піднести істинну велич японського духу (*Нихон сейсін* 日本精神).

2. Загартовувати характер, плекати воїнський дух.

3. Бути готовим до об'єднання культур Сходу і Заходу.

4. Самовіддано служити людям усього світу (*тенка сеймін* 天下生民)” (цит. за: [Оцука 1999, 83]).

1926 р. Окава Сюмей захистив у Токійському імператорському університеті дисертацію “Дослідження системи ліцензійних колоніальних компаній” (“*Токкьо сьокумін кайся сейдо-но кенкю*” 特許殖民会社制度の研究), здобувши ступінь доктора юриспруденції (*хогаку хакусі* 法学博士)⁴ [Оцука 2015, 243]. Тим самим він затвердив свій статус фахівця з колоніальних студій. Однак поєднувати викладання з обов’язками в БСАЕД було все складніше – у квітні 1927 р. Окава був призначений головою бюро. Готуючись до підвищення по службі, вчений подав заяву про звільнення, проте на прохання керівництва університету залишився номінально на посаді професора, хоча лекцій вже не читав; крім того, він очолив асоціацію допомоги університетській бібліотеці. На зазначених посадах Окава перебував до арешту 1932 р. [Оцука 1999, 82].

Водночас із викладанням в Університеті Такусюку Окава брав активну участь ще в одному проекті – Інституті суспільної освіти (*Сякай кьоіку кенкюдзьо* 社会教育研究所), членом якого став навесні 1922 р. [Оцука 2015, 242]. Про цей навчальний заклад дослідники наводять скупі й подекуди суперечливі відомості (наприклад: [Молодяков 2014, 163; Szpilman 2011, 70]), тому ми вважаємо за доцільне зупинитися на ньому докладніше, спираючись переважно на монографію Оцуки Такехіро [Оцука 2015].

Інститут суспільної освіти був заснований Обі Харутосі (小尾晴敏, ?–1935⁵) у м. Кофу (преф. Яманасі) і спочатку йменувався “Школа сосни і дуба” (*Сьохакудзюку* 松柏塾), проте 1921 р. він був перенесений до Токіо на територію імператорського палацу й дістав нову, зазначену вище назву. Мета інституту була сформульована таким чином: “Дослідження і практичне керівництво суспільною освітою, соціальною роботою, відродженням села, освітою робітників, підготовка керівників у цих галузях, планування їхнього розвитку” (цит. за: [Оцука 2015, 133]). Щороку з різних куточків Японії набирали близько 20 молодих (віком до 30 років) педагогів-ентузіастів і безкоштовно навчали їх протягом двох років. Для вступу були потрібні рекомендація від префектури та стаж понад 5 років по закінченні педагогічного училища. Вступники мали написати твір про освіту молоді, за яким судили про їхню мотивацію. Вдень студенти проходили викладацьку практику в токійських початкових школах, а вечорами слухали лекції. Викладачами були здебільшого чиновники Міністерства освіти та Міністерства внутрішніх справ [Оцука 2015, 133]. Інститут користувався заступництвом таких можновладців, як віконт Макіно Нобуакі (牧野伸顕, 1861–1949), адмірал Ясіро Рокуро (八代六郎, 1860–1930) та генерал-майор Аракі Садао (荒木貞夫, 1877–1966) [Szpilman 2011, 70].

Окава викладав в інституті курси “Історія цивілізації” та “Дослідження японського духу” [Оцука 2015, 133]. Другий із них був виданий інститутом у вигляді серії брошур, згодом об’єднаних в одну книжку. З неї видно, що курс був побудований як послідовний аналіз життя й діяльності низки видатних постатей японської історії. Серед них – політичний діяч Реставрації Мейдзі Йокої Сьонан (横井小楠, 1809–1869), мислитель школи кокугаку Саго Нобухіро (佐藤信淵, 1769–1850), філософ-конфуціанець Ісіда Байган (石田梅岩, 1685–1744), борець проти сьогунату Хірано Куніомі (平野国臣, 1828–1864), майстер фехтування Міямото Мусасі (宮本武蔵, 1584–1645), об’єднувач Японії Ода Нобунага (織田信長, 1534–1582), князь-реформатор Уесугі Йодзан (上杉鷹山, 1751–1822), полководець Уесугі Кенсін (上杉謙信, 1530–1578), засновник першого сьогунату Мінамото Йорітомо (源頼朝, 1147–1199) [Окава 1961–1974, I, 108–325].

1923 р. в Інституті суспільної освіти відбулися зміни, внаслідок яких Окава очолив науково-дослідницький відділ, а головою навчального відділу став його однодумець – філософ і китаєзнавець Ясуока Масахіро (安岡正篤, 1898–1983). Під їхнім впливом змінився характер закладу. З 1924 р. було поставлено нову мету – виховувати вірцевих громадян-патріотів [Оцука 2015, 136]. З квітня 1925 р. через розширення

діяльності інституту навчальний відділ дістав ширшу автономію і був перейменованний на Дайгакурьо 大学寮 [Оцука 2015, 138–139]. Хоча буквально цю назву можна перекласти як “університетський гуртожиток”, насправді тут міститься аллюзія на однойменний вищий навчальний заклад, створений 670 р., що готував чиновницьку еліту [Волков 1999, 106]. Окава ж вкладав у цю назву глибший сенс: вона відсилала до конфуціанського канонічного трактату “Да сюе” (大学, япон. Дайгаку) [Оцука 2015, 139]. Згідно з ним “шляхетний муж”, почавши з духовного самовдосконалення, має врешті встановити лад у державі, а відтак – у всій Піднебесній [Велике вчення 1989].

На чолі Дайгакурьо стояв тріумвірат директорів – Окава, Ясуока та Міцукава Каметаро. Усі вони входили до політичної організації “Товариство дії на Землі” (地球行地社), що сповідувала ідеологію паназіатизму; тож фактично навчальний заклад перебував під її контролем. Змінився і перелік дисциплін: студенти вивчали філософію (у т. ч. китайську), історію XX ст., міжнародні відносини, економіку, державознавство, соціологію, державну безпеку, японську літературу, слухали спеціальні курси, присвячені ситуації в Китаї та Росії, вправлялися з верхової їзди та кендо. Окава викладав філософію життя (*дзінсей тецугаку* 人生哲学) [Оцука 2015, 139–140].

У 1927–1928 рр. Окава написав низку статей, присвячених проблемам освіти: “Незадоволення сучасним вихованням” (*Гендай кьоїку-ні тайсуру фуман* 現代教育に対する不満) [Окава 1961–1974, IV, 490–498], “Засадничий дух університету” (*Дайгаку-но компон сейсін* 大学の根本精神) [Окава 1961–1974, III, 74–85], “Керівництво ідеологією студентів” (*Гакусей сісо-но дзендо* 学生思想の善導) [Окава 1998, 211–212] тощо.

Педагогічна кар’єра Окави перервалася в червні 1932 р., коли його було заарештовано за звинуваченням в організації державного перевороту – повстання молодих офіцерів 15 травня. 3 лютого 1934 р. вченого було засуджено до 15 років каторжних робіт, проте того ж року апеляційний суд замінив цей вирок на 7 років тюрми, а наступного року термін ув’язнення було зменшено до 5 років⁶. Врешті, у жовтні 1937 р. Окава був умовно-достроково звільнений [Оцука 2015, 243].

Другий період: 1938–1945 рр. У квітні 1938 р. Окава був запрошений до приватного Університету Хосей на посаду декана новоствореного континентального факультету (*Тайрікубу* 大陸部) [Оцука 2015, 243]. Континентальний факультет⁷ було відкрито з метою “підготовки кадрів, здатних до розбудови нової Східної Азії, керівництва на континенті”. Це був один із так званих “спеціальних факультетів” (*семмонбу* 専門部), куди могли вступити випускники школи середнього рівня без закінчення підготовчого відділення; такі факультети були тоді створені майже у всіх приватних університетах. Окаву запросив до університету виконувач обов’язків директора навчального відділу Такеуці Какудзі (竹内賀久治, 1875–1946), який згодом став ректором. Окава також очолював науково-дослідницьке “Континентальне товариство” (*Тайрікукай* 大陸会), яке об’єднувало викладачів, студентів та випускників факультету. Товариство видавало часопис “Тохо кенкю” 東方研究 (“Сходознавство”) [Тохо кенкю... 2011].

Крім того, у травні того ж таки 1938 р. Окава повернувся до БСАЕД. Там він створив дочірню структуру – Інститут іноземних мов Сьова (*Сьова тогаку кенкюдзьо* 昭和語学研究所), який називали “приватною школою Окави” (*Окава дзюку* 大川塾) [Оцука 2015, 190]. Цей заклад відомий також як академія *Дзуйкорьо* 瑞光寮 [Esenbel 2009, 65; Krämer 2014, 628], тобто “Управа щасливого світла”. Мета її, згідно з оголошенням про набір студентів, полягала в тому, щоби готувати молодих людей, здатних “працювати в зарубіжних країнах заради забезпечення стрімкого розвитку Японії в майбутньому, зробити їх знавцями політики, економіки та стану справ у цих країнах, здатними проводити потрібні дослідження” (цит. за: [Оцука 2015, 190]).

До інституту набирали щороку 20 осіб, що закінчили четвертий клас школи середнього ступеня, але віком до 17 років. Від вступників вимагали як непересічних розумових здібностей, зокрема математичних, так і здоров'я й доброї фізичної форми, а до того ж сильної волі, почуття відповідальності, готовності терпіти різні тяготи, вміння берегти таємницю. Крім того, в оголошеннях про набір студентів зазначали, що кандидати не повинні мати особливих зовнішніх прикмет, бути обтяженими великою родиною і для вступу потрібна згода батьків або опікунів [Оцука 2015, 189–190]. До того ж при вступі перевагу віддавали вихідцям із провінції, бо вважали їх менш зіпсованими західними впливами [Esenbel 2009, 65]. Навчання тривало 2 роки, всі студенти були зобов'язані жити в гуртожитку [Оцука 2015, 189].

Як випливає з назви інституту, насамперед тут викладали іноземні мови. Студенти мали вивчати дві мови: першу – західну (англійську або французьку) та другу – східну: тайську, малайську, гінді, турецьку, перську або арабську. Крім того, до програми входили курси міжнародної політики, економіки, історії Японії, історії Сходу, японського духу, етнології, ситуації в Південно-Східній Азії та Австралії, міжнародних відносин, етикету, музики, фотографії тощо, а також тренування з айкідо та сумо. Був навіть спецкурс із конспірації, який читав генерал Танака Рюкіці (田中隆吉, 1896–1972) [Оцука 2015, 191]. Інші дисципліни також викладали найкращі японські фахівці того часу: спеціаліст із французької мови Маруяма Дзюнтаро (丸山順太郎, 1882–1970), перший японський османіст Найто Цісю (内藤智秀, 1886–1984), тюрколог і знавець Центральної Азії Окубо Кодзі (大久保幸次, 1887–1950), арабісти Ідзуцу Тосіхіко (井筒俊彦, 1914–1993) та Кобаясі Хадзіме (小林元, 1904–1963) та ін. Сам Окава читав лекції з історії колоніалізму та з ісламознавства [Оцука 2015, 191; Esenbel 2009, 65–66]. Зі студентами Окава вмів налагодити дружні стосунки й мав серед них високу репутацію: його поважали за працелюбність і відданість своїй справі, за ясність та інформативність лекцій [Audin 2008].

За час свого існування Інститут іноземних мов Сьова здійснив шість випусків, усього близько 90 фахівців. Його випускники працювали в японських торговельних компаніях, як-от Дайнан косі (大南公司) та Сьова цусьо (昭和通商), в “органях особливого призначення” (інформації та розвідки) японської армії тощо [Оцука 2015, 193]. Особливо важливу роль відіграв Інститут іноземних мов Сьова в розвитку японського ісламознавства. Як зазначає Г. М. Кремер, “майже всі постаті, що фігурують в історії японських взаємин з ісламом у 1930-ті роки, були в той чи інший час пов'язані або з самим інститутом (тобто БСАЕД. – С. К.), або з елітною академією Дзуйкорьо” [Kramer 2014, 628]. На основі своїх лекцій з ісламознавства Окава написав книгу “Нарис ісламу” (*Кайкьо тайрон* 回教概論) [Окава 1961–1974, VII], яка була визнана за “нову точку відліку в ісламознавстві” [Usuki 2012, 71].

Інколи Інститут іноземних мов Сьова називають “шпигунською школою” [Esenbel 2009, 65]. Це не дивно з огляду на вимоги до кандидатів на навчання, на викладання фотографії та спецкурс генерала Танаки. Проте, на відміну від славнозвісної розвідувальної школи Накано, інститут не був секретним. Оцука Такехіро, розглянувши різні аргументи з цього питання, доходить такого висновку. Кожна з установ, що підтримували інститут, мала власну мету: Міністерству закордонних справ були потрібні експерти й аналітики з країн Азії, а Міністерству армії – розвідники; сам же Окава прагнув виховати будівничих мосту між Японією та Азією [Оцука 2015, 192]. Він заохочував студентів до особистої дружби з представниками народів Азії, щоб таким чином зміцнювати зв'язки, які тривали б і в тому випадку, якби Японія програла війну [Audin 2008]. Як зазначає С. Есенбель, у “Дзуйкорьо” Окава прагнув поєднати два ідеали виховання молоді – з одного боку, “чисту японськість”, патріотизм і відданість імператору, а з другого – паназійську солідарність, свого роду “інтернаціоналізм” [Esenbel 2009, 65].

Поразка Японії у Другій світовій війні поклала край педагогічній діяльності Окави. У вересні 1945 р. було закрито континентальний факультет Університету Хосей, а в жовтні – Інститут іноземних мов Сьова [Оцука 2015, 193; Тохо кенкю... 2011]. Самого Окаву було заарештовано. І хоча 1948 р. з нього було знято всі звинувачення, до викладання вчений уже не повернувся.

Висновки. За своє життя Окава Сюмей працював у чотирьох навчальних закладах – Університеті Такусьюку, Інституті суспільної освіти (Дайгакурью), Університеті Хосей та Інституті іноземних мов Сьова (Дзуйкорью). Він виявив себе талановитим педагогом, здатним встановлювати й підтримувати товариські стосунки зі студентами, користувався в них авторитетом і популярністю. Проявив себе Окава також і здібним керівником та організатором навчального процесу: обіймав посаду декана континентального факультету в Університеті Хосей, реформував Інститут суспільної освіти, створив елітарний навчальний заклад – Інститут іноземних мов Сьова.

Окава викладав низку курсів, що охоплюють доволі широкий спектр наукових галузей: колоніальна політика, історія колоніалізму, ситуація у країнах Сходу, історія цивілізації, дослідження японського духу, філософія життя та ісламознавство. Вони тісно пов'язані з його науковою діяльністю, проте варто зазначити, що головна сфера знань, якою займався Окава, – філософія релігії, – не знайшла застосування у викладанні. Те саме стосується і його іншого важливого захоплення – індології, а також конфуціанства, яке було підґрунтям його власної філософії.

Ще однією характерною і, певне, найбільш неоднозначною особливістю педагогічної діяльності Окави був її нерозривний зв'язок із політикою: досить згадати хоча б “Товариство духу” в Університеті Такусьюку. Головною метою Окави-педагога завжди було виховання еліти, яка б поєднувала щирий японський дух і патріотизм із не менш щирою солідарністю з народами Азії, різнобічну освіченість – із глибокими фаховими знаннями і навичками. Іронія долі полягала в тому, що в умовах війни ця еліта нерідко змушена була служити цілям, далеким від мрій пан-азіатистів. Це дало підстави для звинувачень на адресу Окави в повоєнний час. А проте наприкінці ХХ ст. його внесок у розвиток інтелектуального потенціалу Японії здобув заслужене визнання.

Слід також зазначити, що не всі сторінки педагогічної діяльності Окави Сюмея досліджено однаково добре. Так, відносно мало ми знаємо про його працю в Університеті Хосей, зокрема невідомо, які курси він там викладав. Недослідженими залишаються й погляди Окави на освіту, викладені в його статтях. Ці та інші питання залишають місце для подальших досліджень.

¹ Ми використовуємо українську транслітерацію японських слів М. Федоришина, подовження голосних для спрощення не позначаємо. Японські імена наводимо відповідно до прийнятого в Японії порядку: спочатку прізвище, потім ім'я. Ієрогліфічне написання наведено лише там, де це важливо з огляду на тему дослідження.

² Див.: [Takeuchi 1969, 378; Оцука 1999, 81; Оцука 2015, 242]. За М. Шнайдером, Окава був професором з 1922 р. [Schneider 1999, 2].

³ Засноване 1 серпня 1919 р. До керівництва входили також Міцукава Каметаро (満川 亀太郎, 1888–1936) та Кіта Іккі (北一輝, 1883–1937).

⁴ За К. Шпільманом – доктора філософії [Szpilman 2011, 70].

⁵ Дату смерті наводимо за: [Мураяма 2015, 173].

⁶ Внаслідок такої складної історії справи виникли розбіжності в працях дослідників. Пор.: [Молодяков 2014, 168; Krämer 2014, 628; Takeuchi 1969, 379].

⁷ К. Шпільман називає його “факультетом колоніальних студій” [Szpilman 2011, 70], а Дж. Айдин – “континентальним кампусом” [Aydin 2008, 11].

ЛІТЕРАТУРА

Велике вчення. Канонічна та коментуюча частина. З китайської переклали А. Кобзев, Г. Хорошилов та М. Рябчук // **Всесвіт**, 1989, № 10.

Волков С. В. Служилые слои на традиционном Дальнем Востоке. Москва, 1999.

Капранов С. В. Паназійська ідея у житті й творчості Окави Сюмея // **Східний світ**, 2016, № 4.

Капранов С. В. Окава Сюмей – патріарх японського ісламознавства (до 130-річчя від дня народження) // **Аль-Калям**, 2017, № 6.

Молодяков В. Э. Национальный социализм в Японии: слово и дело Окава Сюмэй // **Вопросы национализма**, 2014, № 4 (20).

Aydin C. Japan's Pan-Asianism and the Legitimacy of Imperial World Order, 1931–1945 // **The Asia-Pacific Journal: Japan Focus**. Vol. 6, Issue 3, 2008. URL: <http://apjif.org/-Cemil-Aydin/2695/article.html> (дата звернення: 15.08.17).

Biography of Dr. Okawa, Shumei. 9 April 1946 // University of Virginia Law Library. Roy L. Morgan Papers. Box 1. 1946 [IMFTE] (IPS) Investigative information. Miscellaneous individuals. URL: <http://imtfelaw.virginia.edu/collections/morgan/1/9/biography-dr-okawa-shumei> (дата звернення: 20.07.2017).

Esenbel S. A Transnational History of Japanese Nationalism: Pan-Asianism and Islam 1900–45 // **Okakura Tenshin and Pan-Asianism: Shadows of the Past.** Folkestone, 2009.

Krämer H. M. Pan-Asianism's Religious Undercurrents: The Reception of Islam and Translation of the Qur'ān in Twentieth-Century Japan // **The Journal of Asian Studies**, Vol. 73, No. 3, 2014.

Schneider M. A. Colonial Policy Studies in a Period of Transition: Nitobe Inazō, Ōkawa Shūmei, and Tōgō Minoru at Takushoku University // **Takushoku University history review**, 1999, No. 3.

Szpilman C. Okawa Shumei: "Various Problems of Asia in Revival", 1922 // **Pan-Asianism: A Documentary History**, Vol. 2: 1920 – Present. Lanham, 2011.

Takeuchi Yoshimi. Profile of Asian Man X: Okawa Shumei // **The Developing Economies**. Vol. 7, No. 3. 1969.

Takushoku University 2015–2016. Tokyo, 2015. URL: www.takushoku-u.ac.jp/ebook/1/takushoku_university_2015-2016_english/ (дата звернення: 22.07.17).

Usuki A. A Japanese Asianist's View of Islam: A Case Study of Okawa Shumei // **Annals of Japan Association of Middle East Studies**, 2012, No. 28–2.

Мураяма Мотомаса 村山元理. 中島久万吉と帝人事件–財界人から精神的指導者へ。一橋大学大学院商学研究科, 2015. URL: <http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/27291/1/com020201400503.pdf> (дата звернення: 15.08.17).

Окава Сюмей 大川周明. 印度に於ける国民的運動の現状及び其の由来。東京, 大正5年 [1916].

Окава Сюмей 大川周明全集 (全7巻). 東京, 1961–1974.

Окава Сюмей канкей бунсьо 大川周明関係文書. 東京, 1998.

Оцука Такехиро 大塚健洋. 拓殖大学「魂の会」について // 拓殖大学百年史研究, 1999, No. 1–2.

Оцука Такехиро 大塚健洋. 大川周明 ある復古革新主義者の思想. 東京, 2015.

Тохо кенкю то Окава Сюмей 『東方研究』と大川周明 // **Hosei Museum**, Vol. 29. 2011. URL: www.hosei.ac.jp/gaiyo/daigaku_shi/museum/2011/111208.html (дата звернення: 15.08.17).

REFERENCES

“Velyke vchennia. Kanonichna ta komentuiucha chastyna” (1989), Z kytajs'koi pereklaly A. Kobziev, H. Khoroshylov ta M. Riabchuk, *Vsesvit*, No. 10, pp. 70–77. (In Ukrainian).

Volkov S. V. (1999), *Sluzhilye sloi na tradicionnom Dal'nem Vostoke*, Vostochnaja literatura, Moscow. (In Russian).

Kapranov S. V. (2016), “Panazijs'ka ideia u zhytti j tvorchosti Okavy Siumeia”, *Shidnij svit*, No. 4, pp. 41–51. (In Ukrainian).

Kapranov S. V. (2017), “Okava Siujmej – patriarkh iapons'koho islamoznavstva (do 130-richchia vid dnia narodzhennia)”, *Al'-Kaliyam*, No. 6, pp. 60–74. (In Ukrainian).

Molodjakov V. Je. (2014), “Nacional’nyj socializm v Japonii: slovo i delo Okava Sjummej”, *Voprosy nacionalizma*, No. 4 (20), pp. 156–171. (In Russian).

Ayudin C. (2008), “Japan’s Pan-Asianism and the Legitimacy of Imperial World Order, 1931–1945”, *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, Vol. 6, Issue 3, available at: <http://apjff.org/Cemil-Ayudin/2695/article.html> (accessed August 15, 2017).

Biography of Dr. Okawa, Shumei, 9 April 1946, *University of Virginia Law Library*, Roy L. Morgan Papers, Box 1, 9146 [IMFTE] (IPS) Investigative information, Miscellaneous individuals, available at: <http://imfpe.law.virginia.edu/collections/morgan/1/9/biography-dr-okawa-shumei> (accessed July 20, 2017).

Esenbel S. (2009), “A Transnational History of Japanese Nationalism: Pan-Asianism and Islam 1900–45”, in Tankha B. (Ed.), *Okakura Tenshin and Pan-Asianism: Shadows of the Past*, Global Oriental, Folkestone, pp. 47–83.

Krämer H. M. (2014), “Pan-Asianism’s Religious Undercurrents: The Reception of Islam and Translation of the Qur’ān in Twentieth-Century Japan” *The Journal of Asian Studies*, Vol. 73, No. 3, pp. 619–640.

Schneider M. A. (1999), “Colonial Policy Studies in a Period of Transition: Nitobe Inazō, Ōkawa Shūmei, and Tōgō Minoru at Takushoku University”, *Takushoku University history review*, No. 3, pp. 1–28.

Szpilman C. (2011), “Okawa Shumei: “Various Problems of Asia in Revival”, 1922”, in Saaler S. and Szpilman C. (Eds.), *Pan-Asianism: A Documentary History*, Vol. 2: 1920 – Present, Rowman & Littlefield, Lanham, MD.

Takeuchi Yoshimi (1969), “Profile of Asian Man X: Okawa Shumei”, *The Developing Economies*, Vol. 7, No. 3, pp. 367–379.

Takushoku University 2015–2016 (2015), Tokyo, available at: www.takushoku-u.ac.jp/ebook/1/takushoku_university_2015-2016_english/ (accessed July 22, 2017).

Usuki A. (2012), “A Japanese Asianist’s View of Islam: A Case Study of Okawa Shumei”, *Annals of Japan Association of Middle East Studies*, No. 28–2, pp. 59–84.

Murayama Motomasa (2015), *Nakajima Kumakichi to Teijin jiken – zaikaijin kara seishinteki shidōsha e*, available at: <http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/27291/1/com020201400503.pdf> (accessed August 15, 2017). (In Japanese).

Ōkawa Shūmei (1916), *Indo ni okeru kokuminteki undō no genjō oyobi sono yurai*, Ōkawa Shūmei, Tōkyō. (In Japanese).

Ōkawa Shūmei (1961–1974), *Ōkawa Shūmei zenshū* (Zen 7 kan), Ōkawa Shūmei zenshū kankōkai, Tōkyō. (In Japanese).

Ōkawa Shūmei (1998), *Ōkawa Shūmei kankei bunsho*, Fuyō shobō shuppan, Tōkyō. (In Japanese).

Ōtsuka Takehiro (1999), “Takushoku daigaku ‘Tamashii no kai’ ni tsuite”, *Takushoku daigaku hyakunenshi kenkyū*, No. 1–2, pp. 79–89. (In Japanese).

Ōtsuka Takehiro (2015), *Ōkawa Shūmei – Aru fukko kakushinshugisha no shisō*, Kōdansha, Tōkyō. (In Japanese).

“‘Tōhō kenkyū’ to Ōkawa Shūmei” (2011), *Hosei Museum*, Vol. 29, available at: www.hosei.ac.jp/gaiyo/daigaku_shi/museum/2011/111208.html (accessed August 15, 2017). (In Japanese).

Педагогічна діяльність Окави Сюмея

С. В. Капранов

Статтю присвячено педагогічній діяльності японського вченого і філософа Окави Сюмея (1886–1957), більше відомого своєю політичною діяльністю та релігійно-філософськими поглядами. Стаття поділяється на дві частини відповідно до двох періодів його університетської кар’єри. У перший період (1920–1932 рр.) Окава читав лекції з колоніальної політики, історії колоніалізму та ситуації в країнах Сходу в Університеті Такусьоку. Водночас із 1922 р. він був членом Інституту соціальної освіти, відомого також як Дайгакурьо, де викладав спочатку історію цивілізації та “дослідження японського духу”, а згодом філософію життя. У другий період (1938–1945 рр.) Окава обіймав посаду декана континентального факультету Університету Хосей. Водночас він створив елітарний навчальний заклад – Інститут іноземних мов Сьова, відомий також як Дзуйкорьо, де читав лекції з історії колоніалізму та з ісламознавства. Він виявив себе талановитим педагогом, здатним встановлювати й підтримувати товариські стосунки зі студентами, користувався в них авторитетом і

популярністю. Найбільш неоднозначною особливістю педагогічної діяльності Окави був її нерозривний зв'язок із політикою, що дало підстави для звинувачень на його адресу в повоєнний час. А проте наприкінці ХХ ст. його внесок у розвиток інтелектуального потенціалу Японії здобув заслужене визнання.

Ключові слова: вища освіта в Японії, колоніальні студії, ісламознавство, паназіатизм, Окава Сюмей

Педагогическая деятельность Окава Сюмэй

С. В. Капранов

Статья посвящена педагогической деятельности японского ученого и философа Окава Сюмэй (1886–1957), более известного своей политической деятельностью и религиозно-философскими взглядами. Статья делится на две части в соответствии с двумя периодами его университетской карьеры. В первый период (1920–1932 гг.) Окава читал лекции по колониальной политике, истории колониализма и ситуации в странах Востока в Университете Такусёку. Одновременно с 1922 г. он был членом Института социального образования, известного также как Дайгакурё, где преподавал сначала историю цивилизации и “исследования японского духа”, а затем философию жизни. Во второй период (1938–1945 гг.) Окава занимал должность декана континентального факультета Университета Хосэй. В то же время он создал элитарное учебное заведение – Институт иностранных языков Сёва, известный также как Дзуйкорё, где читал лекции по истории колониализма и по исламоведению. Он показал себя талантливым педагогом, способным устанавливать и поддерживать дружеские отношения со студентами, пользовался у них авторитетом и популярностью. Наиболее неоднозначной особенностью педагогической деятельности Окава была ее неразрывная связь с политикой, что дало основания для обвинений в его адрес в послевоенное время. Тем не менее в конце ХХ в. его вклад в развитие интеллектуального потенциала Японии получил заслуженное признание.

Ключевые слова: высшее образование в Японии, колониальные исследования, исламоведение, паназіатизм, Окава Сюмэй

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017